

A ROMÁN URALOM BERENDEZKEDÉSE ERDÉLYBEN

A SZERZŐDÉS, amelyet 1916 nyarának kezdetén Bratianu az antant hatalmakkal kötött, a román hadsereg fegyveres segítségének jutalmául győzelem esetére biztosította Romániának az Osztrák-Magyar Monarchiából azt az egész területet, amelyet „nemzeti kiegészülési-nek szempontjából szükségesnek tartott bekebelezni. A bukaresti különbéke, amelyet a legyőzött Románia 1918 tavaszán a középponti hatalmakkal volt kénytelen kötni, ezt a szerződést megfosztotta érvényességétől s ennél fogva Románia az antant hatalmak győzelme esetén sem számíthatod: volna arra, hogy azt a területet, amelyet az 1916-i szerződésben kikötött, megkaphassa.

A bukaresti béke megkötése után, 1918 tavaszán, Take Jonescu párhíveivel, akik a bukaresti béke makacs ellenzői voltak, a középponti hatalmak kormányának beleegyezésével az Osztrák-Magyar Monarchia területén át Párizsba utazott. Itt nagyarányú propagandát fejtett ki abban az irányban, hogy az antant hatalmak kormányai előtt a bukaresti békét a németbarát Carp—Marghiloman-féle konzervatív párt alkotása gyanánt tüntesse fel, amelyet a román nemzet nemcsak a magáénak nem ismer él, hanem azt érvényesnek sohasem fogja tekinteni.

E nagyarányú propagandának volt köszönhető, hogy Wilson elnök 1918 szeptemberében Lansing külügyi államtitkár útján értesítette a párizsi román követséget, hogy a maga részéről hozzájárul az 1916-i szerződéshez és hogy nyomban a középponti hatalmak összeomlása után Románia washingtoni képviselőéhez intézett üzenetében kijelentette, hogy „rokonszenvez a mindenütt lakó románok nemzeti egyesülésének gondolatával és az Egyesült-Államok kormánya nem fogja elmulasztani, hogy alkalmas időben érvényesítse befolyását abban az irányban, hogy a román nép is hozzájusson az őt megillető nemzeti és területi jogaihoz“.

1918 október közepén, mikor nyilvánvalóvá lett, hogy a középponti hatalmak elveszítették a háborút, Bratianu környezetéből értesítették a magyarországi román nemzetiségi párt vezérférfiait nemcsak az antant hatalmakkal 1916-ban kötött szerződés tartalmáról, hanem arról is, hogy 1918 szeptemberében Wilson elnök hozzájárult e szerződéshez. A további lépésekhez bátorításul szolgált IV. Károly királynak 1918 október 16-án kelt kiáltványa, amelyben beleegyezését adta, hogy Ausztria olyan föderatív birodalomná alakuljon át, amelyben minden néptörzs saját települési területi önállamot alakít.

IV. Károly király e manifesztumának megjelenése után két nappal, 1918 október 18-án Vajda-Voevod Sándor, a magyar parlamentben, pártja nevében manifesztumot olvasott fel, amelyben lejelentette, hogy a magyarországi román nép, mint nemzet kíván élni azzal a jogával, hogy minden idegen befolyástól mentesen, önmaga határozassa meg állami elhelyezkedését.

Egy héttel később Károlyi és társai megalakították a „Magyar Nemzeti Tanács“-ot, amely 1918 október 31-én az utca segítségével kezébe vette az államhatalmat. Ez időponttól kezdve, a magyar állam területén egymásután alakultak meg a különböző Nemzeti Tanácsok. így alakult meg 1918 november 4-én Kolozsváron a magát középpontnak nevező „Román Nemzeti Tanács“ is, amely az ugyanott működő erdélyi „Magyar Nemzeti Tanács“-csal közösen vállalta magára Erdély egész területére vonatkozóan a rend és a közbiztonság fenntartását.

Ennek a „Román Nemzeti Tanács“-nak legelső teendője volt, hogy maga számára megfelelő fegyveres erő szervezéséről gondoskodjék. A fejvesztett akkori magyar hatóságok nemcsak nem ismerték fel, hogy mekkora veszedelem rejlik egy ilyen külön román haderő szervezésében, hanem még jóhiszeműen megalakulását elő is segítették. E román nemzetőrséget fegyverrel és zsolddal a magyar katonai hatóságok látták el. Mikor a nyugati frontról visszatérő román nemzetiségű katonáktól a budapesti magyar katonai hatóságok a „Magyar Nemzeti Tanács“ számára kívánták a szolgálati eskü letételét, ellene a budapesti „Román Nemzeti Tanács“ a magyar hadügyminiszternél tiltakozott, aki e tiltakozást nemcsak tudomásul vette, hanem el is rendelte, hogy a román nemzetiségű katonák ezentúl az esküt a „Román Nemzeti Tanács“-nak tegyék le és hogy illetményeiket az állami kincstár fizesse éppen úgy, mint azokét, akik a „Magyar Nemzeti Tanács“ rendelkezése alatt állanak.

Az aradi „Román Nemzeti Tanács“ 1918 november 9-én felszólította a magyar kormányt, hogy a románok által többségben lakott 26 vármegyében, — tehát a magyar állam egész keleti felében — a népek önrendelkezési jogának alapján adja át a „Román Nemzeti Tanács“-nak az imperiumot, mert ezen a területen a közrend, a vagyon- és személybiztonság másképpen nem tartható fenn. A Károlyi-kormány e felszólítást nem utasította vissza, hanem a benne foglalt kívánságok megvizsgálására késznek nyilatkozott Aradon a „Román Nemzeti Tanács“-csal eszmecserébe bocsátkozni.

A Károlyi-kormány képviselője, Jászi Oszkár nemzetiségi miniszter kijelentette, hogy a kormány hajlandó mindazon járássok és városok területén átengedni az imperiumot, amelyekben a románok többségben vannak. A nemromán területen lakó román kisebbségeknek éppen úgy, mint a román területen lakó más kisebbségeknek jogait pedig az 1868-i „nemzetiségi törvény“ intézkedéseinek végrehajtásával kívánja biztosítani. A románok a magyar kormány ez ajánlatát visszautasították és eljárásukat november 20-án egy „A világ népei“-hez intézett kiáltványban igyekeztek megokolni.

Mikor 1918 november 7-e után Jasiban, az akkori román kor-

mány székhelyén, Wilson elnöknek Románia washingtoni követéhez intézett előbb ismertett üzenete ismeretessé lett, Románia városai-ban a háborús népgyűlések és tüntetések egymást érték. Egy ilyen tüntető népgyűlésen Averescu tábornok, az 1916/17 évi román háború fővezére kijelentette, hogy „a román nemzeti eszmény, amelyért a legközelebbi múltban annyi román vér folyt, közeledik a megvalósuláshoz“.

I. Ferdinánd király 1918 november 20-án megparancsolta a román kir. hadseregnek, hogy a „román nemzeti ideál megvalósítása“ érdekében foglalja el Bukovinát és Erdélyt. E királyi parancs után három nappal, Presan tábornok főparancsnoksága alatt, a román kir. hadsereg átlépte Erdély keleti és déli határait.

Mikor bizonyossá lett a román kir. hadsereg mozgósítása, a „Rómán Nemzeti Tanács“ 1918 december elsejére Gyulafehérvárra nagy román nemzeti gyűlést hívott Össze. E gyűlés célja az volt, hogy a népek önrendelkezési jogának alapján döntsön Erdély állami hovatartozásáról. E nemzetgyűlés közfelkiáltással ki is mondotta Erdélynek a magyar államtól való elszakadását és a román királysággal való végleges egyesülését, — de egyúttal Erdély nem román nemzetei számára biztosította a teljes nemzeti szabadságot is.

E határozat kimondása után 120 tagú Nagy Rómán Nemzeti Tanácsot választottak. Ennek megbízottaiból alakították meg a Magyarországtól elszakított területek igazgatását intéző „Kormányzó Tanács“-ot (Consiliu Dirigent) Nagyszében székhellyel, amelynek elnöke a román nemzetiségi párt vezére, Mamu Gyula lett. Az egyes kormányzati ágak élére miniszteri hatáskörrel a Rómán Nemzeti Tanács vezető egyéniségeit állították. Feladata e szervezetnek az volt, hogy végrehajtsa azt a bonyolult műveletet, amely vele jár egy nagy országrésznek egy új államszerkezetbe való beillesztésével.

A román kir. hadsereg éppen a gyulafehérvári román nemzetgyűlés napján — december i-én — lépte át a belgrádi fegyverszüneti szerződésben megállapított demarkációs vonalat, a Maros folyót, és vonult be Marosvásárhelyre.

Abban a percben, amelyikben a román csapatok betették lábukat Erdélybe, ott az állapotok gyökeresen felfordultak. A kolozsvári „Magyar Nemzeti Tárnics“ nem volt többé ura a helyzetnek. A Károlyi-kormány, hogy végét vesse a fejtelenségnek, Erdély egész területére főkormánybiztosul Apáthy István egyetemi tanárt nevezte ki. Feladata az volt, hogy támaszkodva a belgrádi fegyverszünet határozmányaira, a megszálló román hadsereg főparancsnokságával való érintkezés útján hasson oda, hogy az meg ne sértse a magyarság kárára a belgrádi fegyverszüneti szerződés határozmányait s azonkívül a hatalomra jutott erdélyi románsággal is igyekezzék megértést keresni.

Marosvásárhely megszállása után a román hadsereg több ponton átkelt a Maroson. Miután a Károlyi-kormány nem volt tintában azzal, hogy a román hadsereg az antant hatalmak megbízásából lépté-e át a Maros folyót, vagy a maga elhatározásából, mint hódító hadsereg? — a hatalmak budapesti képviselőinél igyekezett tájéko-

zást szerezni. E tárgyalások irataiból kitűnik, hogy a román hadsereg az antant hatalmak akarata ellen, de a franciák pártfogása mellett, mint hódító hadsereg tört be Erdélybe. Oka e betérésnek azt volt, hogy a bukaresti békekötés után a román kormány nem hitte, hogy a párizsi békeszerződésekben megkapja azt az egész területet, amelyet neki az 1916-i szerződés biztosított. E terület fegyveres meghódításával olyan bevégzett helyzetet akart teremteni, amelyen a Párizsban tanácskozó nagyhatalmak fegyveres erőszak alkalmazása nélkül képtelenek legyenek változtatni.

A román kormány Erdély fegyveres elfoglalásának szükségességét a nagyhatalmak tanácsa előtt azzal igyekezett igazolni, hogy „a Maros-völgyéből és Kolozsvár vidékéről mindennap újabb és újabb riasztó hírek érkeznek arra vonatkozóan, hogy ott a románoknak, szemben a magyar erőszakosságokkal, sem élete, sem vagyona nincs biztosítva“. Ezt az igazolást a nagyhatalmak tanácsa elfogadta és nem tett semmi kifogást a román hadsereg további előnyomulása ellen.

1918 december 9-én a medgyesi értekezleten az erdélyi szászok is kimondták, hogy meghajolva a nagy világtörténeti események kényszere előtt, elszakadnak a magyar államtól és a román királysághoz kívánnak csatlakozni. December 22-ére az erdélyi magyarság Kolozsvárra nagy magyar nemzeti gyűlést hívott össze, hogy tiltakozzék az előbbi két gyűlés azon határozata ellen, amely a magyar nemzet megkérdése nélkül kimondta Erdélynek Romániával való egyesülését. Hogy e tervbevett tiltakozó gyűlést megakadályozza, vonult be december 24-én Kolozsvárra Gherescu tábornok vezetése alatt a román hadsereg egyik hadosztálya. A Károlyi-kormány rendeletéből a románok bevonulása előtt való napon a Kolozsváron levő — túlnyomó többségükben székely katonákból álló — csekély magyar haderő kivonult Erdélyből és az egykori történeti Erdély nyugati határvonalán Csucsá és Zám között foglalt állást.

Ilyen előzmények után és ilyen körülmények között kezdte meg a nagyszabású román kormányzó tanács a román kir. hadsereg leghatásosabb támogatása mellett a régi Erdély egész területén az imperium átvételét és az egész közigazgatás átszervezését.

A román kir. hadsereg Erdélyt olyan területnek tekintette, melyet a fegyver jogán vett birtokba. Hadi jogon azonnal kezébe vette a vasutak, a posta, távírda és a telefon felett való felügyeletet. A forgalom lebonyolítására szigorú büntetéssel fenyegetve kényszerítette a személyzetet. A magyar csendőrséget lefegyverezte s a közrend fenntartását a hadiállapot kihirdetésével egyidejűen saját fegyveres erejére, illetőleg a román katonai csendőrségre bízta. Életbeléptette a legszigorúbb sajtó- és levélcenzurát. Az útlevélkényszert oly szigorúan kezelte, hogy igazolvány nélkül egyik községből a másikba sem lehetett menni. Megtiltott mindenféle gyülekezést és csoportosulást. Az összes társas-köröket bezáratta. A hadsereg számára nemcsak az állami és közraktárakban található hadfelszerelési tárgyak és élelmiszerkészletek lefoglalását kezdte meg, hanem a magánosoknál való legkíméletlenebb rekvirálást is elrendelte. A legcsekélyebb vétségre, vagy ellenszegülésre a legszigorúbb büntetéseket szabta ki és alkalmazta. A boto-

zást, amelyet a magyar állam polgárai még hírből sem ismertek, mindennapos büntetési eszközzé tette. Ily módon nemcsak a polgári szabadság, hanem a vagyon, a személy- és életbiztonság is teljesen illuzóriussá lett Erdély egész területén.

A megszálló hadsereg számbelileg gyenge lévén, Erdély egész területén elrendelték a sorozást. Kem bízva a magyarokban, a sorozási kényszerrel csak a románokra terjesztették ki. A román nemzeti tanácsok által szervezett nemzetőrséget rendes sorkatonasággá alakították át és így módon a román haderőt sikertől számbavehető módon megerősíteni.

Ezzel egyidejűen a nagyszebeni Kormányzó Tanács is megkezdte a polgári közigazgatás nacionalizálásnak nevezett átalakítását. Először csak a tisztán román, vagy túlnyomó többségűben román lakosságú területen. Itt a magyar tisztviselőket egyszerűen elkergették és helyükbe a törvénytől megkövetelt minősítéstől eltekintve, románokat tettek. A magyar területeken a közigazgatás átalakítását csak később, Kolozsvár megszállása után körülbelül egy hónappal, kezdték meg a következő módon:

A magyar vármegyék élére román prefektusokat neveztek ki. Ezek a magyar közigazgatási tisztviselőket felszólították, hogy miután az antant hatalmak Erdélyt Romániának ítélték és a román nemzet a gyulaféhevári gyűlésen kimondotta a román királysággal való egyesülést, ha hivatalukban meg akarnak maradni, tegyék le I. Ferdinándnak, Nagy-Románia királyának, a hűségesküt. A magyar tisztviselők hazafias kötelességükkel ellenkezőnek ítélvén ez eskü letételét, megtagadták. A prefektusok az eskü megtagadásáért a hivatalvezető főbb tisztviselőket tették felelőssé, kiket több esetben börtönbe is zártak. Az esküt nem tett tisztviselők javadalmazását betiltották, sőt még a tisztviselői árubeszerzési csoportok készleteit is elrekvirálták és a pénzüzeteknek megtiltották, hogy az esküt nem tett tisztviselőknél hitel alakjában is segílyt nyújtsanak. Sok helyen még azt is megakadályozták, hogy kereskedelmi, ipari, mezőgazdasági vállalatoknál szokatlan és súlyos testi munkával keressék meg életfenntartásuk szegényes eszközeit. Ez intézkedéseknek nyilvánvaló célja az erdélyi magyar értelmiség tönkretétele volt, azért, hogy a román uralom alá került magyarságot megfosszák vezető értelmiségétől.

Ezzel kapcsolatosan a Kormányzó Tanács az esküt nem tett magyar tisztviselőknél nemcsak természetben élvezett hivatalos lakásukból való kilakoltatását rendelte el, hanem az újonnan kinevezett román tisztviselők számára magánlakásaikat is elrekviráltatta. Egy lépéssel tovább menve, elrendelte, hogy az esküt nem tett magyar tisztviselők, ha nincs helyi illetékességük, tartoznak születési helyükre költözni, azért, hogy a városokba beköltözni akaró románok lakást kaphassanak, e intézkedést a magyar iparosokra és kereskedőkre is kiterjesztették azért, hogy a beköltöző román iparosok és kereskedők a városi román elemet megerősíthessék. E műveletet a szerintük eredetileg román, de idők folytán elmagyarosított erdélyi városok visszaronánosításának nevezték.

A Kormányzó Tanács 1919 évi április 24-én 3.706. számú rende-

létével megindította a pénzüzetek, az ipari és kereskedelmi vállalatok racionalizálásnak nevezett elrománosítását is, amely abból állott, hogy a pénzüzetek, az ipari és kereskedelmi vállalatok kötelesek voltak román nemzetiségű — elsősorban politikai szerepet játszó, vagy főbb tisztviselői állásban levő egyéneket beválasztani igazgatóságaikba, a nekik juttatott ingyen részvények alapján, hogy azok többé-kevésbé busás jövedelmekhez jussanak és ily módon a kisebbségi pénzüzetek, ipari és kereskedelmi vállalatok román befolyás és ellenőrzés alá kerüljenek.

Az erdélyi magyar értelmiség és a kereskedői s iparososztály meggyengítését célzó ez intézkedések életbeléptetését nyomban követte az erdélyi magyarság harmadik és politikai tekintetben e két előbbinél fontosabb szerepet játszó társadalmi rétegződése, a földbirtokososztály ellen a földbirtokreformnak nevezett támadás, amelynek megvalósításához az úgynevezett kényszerbérletek életbeléptetésével fogtak.

Ez az eljárás valóban gyors és egyszerű volt. A község román papja, vagy a járási közigazgatás valamelyik jegyzői írnokból szolgabíróvá előléptetett vezető tisztviselője megjelent a községházában és csak úgy találomra kiosztotta a bérletbe kívánt földeket, miután Önkényesen maga szabta meg holdanként a bérösszeget, kijelentvén, hogy azt minden bérlő pontosan tartozik fizetni, de non a tulajdonosnak, hanem a román állampénztárnak. Ez volt a szabályos és némi törvényes formaságokkal összekapcsolt ritkább eljárás. Az általánosabb pedig az, hogy a felbujtott román parasztek a magyar birtokost egyszerűen elkergették s birtokának azt a részét, amely nekik megtetszett, elfoglalták. így indult meg Erdélyben az a radikális agrárreform, amelyet a gyulafehérvári román nemzeti gyűlés az igazságosság és a demokrácia nevében Erdély birtoktalan földművelő román parasztek népének megígért.

Az 1919 év kezdetével a román és a magyar haderő a Máramarossziget, Zilah, Csúcsa és a Zám között elhúzódo vonalon nézett egymással farkasszemet. A kisebb-nagyobb összeütközések e két haderő között állandóan napirenden voltak. Komolyabb következménye volt a cigándi esetnek, mikor egy páncélos vonaton előtörő két század román katonát egy szakasz honvéd szétugrasztott. Ez incidens alkui-mul szolgált, hogy a kolozsvári román katonai parancsnokság Apáthy István főkormánybiztoszt elfogassa és Nagyszebenben haditörvényszék elé állíttassa. Apáthy elfogatása után semmiféle magyar hatóságnek sem volt többé Erdélyben semmi, még csak névszerint való szerepe sem.

Erdély román ökkupációja ezzel teljesen be volt fejezve. Betetőzte Vix francia alezredes március 20-i jegyzéke, amelyben új demarkációs vonalul, körülbelül a mostani Magyarország jelenlegi keleti határát tűzte ki és amely ürügyül szolgált a Károlyi-kormánynek arra, hogy a hatalmat, amelyet továbbra úgysem tudott volna megtartani, a kommunistáknak átadja.

Ami ezután következett Erdélyben, mint a román Kormányzó Tanács munkásságának látható eredménye, az erdélyi magyarságot

napról-napra jobban meggyőzte, hogy mindazok az ígéretek, amelyek a gyulafehérvári román nemzeti gyűlésen a többi erdélyi nemzetnek nyelvi és kulturális autonómiájára, politikai és nemzeti szabadságának biztosítására vonatkozóan elhangzottak, pusztán ígéretek és hogy számukra a román imperium alatt a polgári lét, a nemzeti fennmaradás és saját nemzeti művelődésüknek nemcsak továbbfejlesztése, hanem még egyszerű fenntartása is lehetetlenné van téve. Elvették a magyarságnak legfőbb tudományos iskoláját, a kolozsvári egyetemet, legelső művészeti intézetét, a kolozsvári magyar nemzeti színházat. Elrománosították az összes magyar tannyelvű állami iskolákat. Lehetetlenné tették, hogy még társadalmi alapítású tudományos, irodalmi és közművelődési intézetei és egyesületei is, mint az „Erdélyi Múzeum-Egyesület“, az „EMKE“ stb. működhessenek.

A román Kormányzó Tanács eredetileg mint ideiglenes közigazgatási szervezet alakult meg azzal a feladattal, hogy megkönnyítse az egyesülés adminisztratív természetű ügyeinek elintézését. E szerepével azonban nem elégedett meg, hanem valóságosan önálló külön erdélyi kormány akart lenni, amely a bukaresti középponti kormány minden érdemesebb hozzászólása nélkül rendelkezik e terület minden belső ügyében és azonfelül még a bukaresti középponti kormányzatban is az erdélyi miniszterek útján olyan nagyfokú befolyást biztosít magának, amely az állam egységével meg nem egyeztethető. E hatalomvágya és határt nem ismerő pazarlása volt az oka, hogy valamivel több, mint egyévi működése után, feloszlatták. Helyét a likvidáló-bizottságnak nevezett, államtitkárok tanácsa foglalta el, amelyben a román királyságbelieknek vezető szerepe már sokkal érezhetőbb volt, mint a „Kormányzó Tanácsban“.

Egy-két hónap múlva Erdély magyarsága egy évtized óta szenved román uralom alatt. Ez évtizednek legsötétebb és leggyötrelmesebb időszaka a Kormányzó Tanács uralmának ideje volt. Soha, még félig civilizált államban sem volt önkényesebb, durvább és erőszakosabb kormányzási módszer alkalmazásban, mint ekkor Erdélyben. Abban az időszakban, amikor a politikai és a közigazgatási hatalom majdnem kizárólagosan az erdélyi románok értelmiségének a kezében volt. A fékevesztett esztelen boszúnak, a féleszű nemzeti nagyotakarásnak, a durvaságnak, a korrupciónak nagyságát, párosulva az emberi jogoknak, és az erkölcs legegységesebb törvényeinek félredobásával, mint kormányzati és közigazgatási rendszert, józan ésszel még csak el sem képzelhette volna senki, ha nem látta és nem ismerte az erdélyi román Kormányzó Tanács működését, amelyről a legelfogulatlanabban ítélő ember is kénytelen megállapítani, hogy valóban szegényére válik annak az erdélyi román értelmiségnek, amely szemben a román királyságbeliekkel azzal dicsekszik, hogy nemcsak a nyugati kultúrának, hanem az erkölcsi fejlődésnek is magasabb fokán áll, mint a régi román királyság politikailag vezető értelmisége.

JANCSÓ BENEDEK